

РІЗНОРОЗМІРНІ СИЛАБІЧНІ ФОРМИ У ТВОРЧОСТІ ПОЕТІВ СХІДНОЇ УКРАЇНИ 80-х РОКІВ ХІХ СТОЛІТТЯ

Оксана Любімова. Різномірні силабічні форми у творчості поетів Східної України 80-х років ХІХ століття.

У статті розглянуто східноукраїнську поезію у зрізі метрики та ритміки. В окреслене десятиріччя поети Східної України апробували великий пласт силабічних розмірів. У сегменті різномірного складочисельного віршування превалювали коломийковий 14-складовик зі схемою 8,6,8,6 та 13-складовий силабічний вірш із двома варіантами схем – 8,5,8,5 та 7,6,7,6. Автори використали також „кольцовський” 5-складовик із поєднанням силабо-тонічних розмірів і застосували імітацію народнопісенного силабічного вірша у вигляді врегульованих різноскладовиків. Поети вдалися також до нерівноскладових невпорядкованих силабічних віршів.

Ключові слова: версифікація, силабіка, метрика, ритм, віршовий розмір, клаузула.

Оксана Любімова. Разноразмерные силлабические формы в творчестве поэтов Восточной Украины 80-х годов ХІХ века.

В статье рассмотрена восточнoукраинская поэзия с точки зрения метрики и ритмики. В данном десятилетии поэты Восточной Украины апробировали значительный пласт силлабических размеров. Среди разноразмерного силлабического стихосложения преобладали коломийковский 14-сложник со схемой 8,6,8,6 и 13-сложный силлабический стих с двумя вариантами схем – 8,5,8,5 и 7,6,7,6. Авторы использовали также „кольцовский” пятисложник с объединением силабо-тонических размеров и применили имитацию народнопесенного силлабического стиха в виде урегулированных разносложников. Поэты использовали также неравносложные неурегулированные силлабические стихи.

Ключевые слова: стихосложение, силлабика, метрика, ритм, стихотворный размер, клаузула.

Oksana Lyubimova. Polymetric Syllabic Forms in Works of East Ukrainian Poets of 1880 s.

The article deals with the East Ukrainian poetry in regards of metrics and rhythmic. The poets tested a vast array of syllabic metres over the mentioned decade. Kolomykovy 14-syllable verse with scheme of 8,6,8,6 and syllabic verse of 13 syllables with two patterns of the scheme – 8,5,8,5, and 7,6,7,6 dominated the segment of polymetric syllabic-numerical structures. The authors also combined 'koltsovs'ky' pentasyllabic structure and syllabo-tonic metres and applied imitations of folk syllabic verse as regulated polysyllable verses. The poet also resorted to non-regulated polysyllable verses.

Key words: versification, syllabics, metrics, rhythm, metre, clausula.

Віршування східноукраїнських авторів передостаннього десятиріччя ХІХ століття спеціально ще не розглядалося. Принагідні зауваження щодо форми окремих поетів окресленого періоду подано у працях Г. Сидоренко [29] та Н. Костенко [28], детально розглянуто версифікацію П. Куліша, М. Старицького, Лесі Українки у дослідженнях Б. Бунчука [21, 22, 23]. Наявного поетичного матеріалу значно більше.

Крім збірок названих поетів, в окреслене десятиріччя вийшли такі видання: Б. Грінченка „Пісні Василя Чайченка” (1884), „Під сільською стріхою” (1886), Я. Щоголіва „Ворскло” (1883), Олени Пчілки „Думки-мережанки” (1886), О. Кониського „Порвані струни” (1886), А. Бобенка „Перевесло” (1913, до збірки увійшли також поезії датовані 80-ми роками), І. Манжури „Степові думи та співи” (1889), В. Самійленка „3 поезій Володимира Самійленка” (1890, вміщені поетичні твори 80-х років), „Україні. Збірник поезій 1885 – 1906 рр.” (1906), Л. Глібова „Байки” (1882), М. Чернявського „Пісні кохання” (1895, у збірці є поезії, датовані 80-ми роками), М. Кононенка „Ліра” (1885), Я. Жарка „Перші поетичні твори” (1884), П. Залозного (Петруся) „Русалочка” (1887), Одарки Романової „Пісні, думки, легенди” (1887), Г. Кернеренка „Невеличкі збірки творів” (1890), Дніпрової Чайки „Твори. Т. II” (1931, частка поезій написані у 80-і роки).

Окрім згаданих збірок, поетичні твори знаходять місце на сторінках періодичних видань – „Зоря”, „Правда”, „Народ”, „Світ”, „Жите і слово”, а також вони з’являються у літературних альманахах та збірниках – „Луна” (1881), „Рада” (1883, 1884), „Буковинський альманах” (1885, 1890, 1891), „Ватра” (1887), „Складка” (1887, 1893, 1896, 1897), „Перший вінок” (1887), „Левада” (1892), „Рідна стріха” (1894). Великої уваги заслуговує перша ґрунтовна спроба зібрання найкращих створених зразків української лірики „Антологія руська” (Львів, 1881) та видані І. Франком „Акорди: Антологія української лірики від смерті Шевченка” (Львів, 1903). Творчість

вітчизняних митців також широко представлена у поетичній антології „Українська Муза”. Історична хрестоматія від початку до наших днів під редакцією Олекси Коваленка (Київ, 1909).

Спеціальний розгляд версифікації поетів означеного десятиріччя чимало додає до розуміння розвитку поетичних форм в українській поезії XIX століття загалом. Окремий аналіз східної гілки вітчизняної поезії пов'язаний з наявністю різних умов її розвитку на Сході і Заході України, що спричинила її відмінності у формі.

Попри превалювання силабо-тоніки в поетичній продукції авторів Східної України 80-х років (75,4% від усіх творів зазначеного періоду), все ж складочисельне віршування (21,3%) представлено великим розмаїттям використаних силабічних розмірів. Ознайомимося із ним детальніше.

На врегульовані різноскладовики припадає 96% від різнорозмірних і 59,2% від усього силабічного масиву окресленого десятиліття.

Традиційно превалює коломийковий 14-складовик зі схемою 8,6,8,6. Відсоток його використання східноукраїнськими авторами доволі високий – 72 від різнорозмірних віршів і 44,5 від усіх силабічних творів. Як уже зазначалося, названий розмір апробували майже всі поети 80-х років.

78% усього силабічного масиву творчості П. Куліша витримано в річищі 14-складовика зі схемою 8,6,8,6. За даними Б. Бунчука, він властивий першому віршеві диптиха „Ключ розуміння”, „На двадцяті роковини великого похорону”, „Компроміс ляхам”, „Козацька а панська розмова на тому світі, а підслухав і подав письменній громаді П. Куліш”, „До чистої матері”, „Промова науки до русина”, „Останньому кобзареві козацькому”. Коломийковим розміром написано також великі шматки поеми „Маруся Богуславка”. За спостереженнями дослідника поетової версифікації, відсоток хореїзації рядків у поетових творах не виходить за межі 87 – 95%, лише в „Останньому кобзареві козацькому” – 100.

Превалювання 14-складовика зі схемою 8,6,8,6 (75% від усіх силабічних творів поета) наявне у віршах О. Кониського. У більшості поезій витримана симетрія 4+4 у 8-складовій частині. Так, у творі „До Миколи Лисенка” (1881) рівний поділ піввіршів збережений на 100%, у „Зимі” (80-і) фіксуємо один рядок зі схемою 5+3 (4%) і в поезії „До моєї матері” (1886) схема 4+4 витримана у 97, 5% рядків, і лише один рядок написано 3+5. Рівень хореїзації такий: 68,8% – 62,5% – 72,5%.

У поетичному доробку Б. Грінченка на фольклорне віршування зі схемою 8,6,8,6 припадає 55,5%. Вказаний розмір характерний для творів „Зрада”, „Бурлака” (обидва – 1882), „Рибалка” (1883), „Пісня” (1885) і казки „Снігурка” (1886). У поезіях повністю витримано ізосилабізм, 8-складові рядки в основному характеризуються „правильним” цезуровим поділом зі схемою 4+4, клаузули переважно жіночі. У зазначених віршах рівень хореїзації версів у межах 55 – 67%, лише у „Снігурці” він становить 95%, а в творі „Бурлака” сягає 100%.

У силабіці А. Бобенка (Бібіка) 66,6% припадає на вірші з традиційною схемою 8,6,8,6. 14-складовик наявний у творах „Криють хмари синє небо...” та „Михайлу Івановичу Климовичу” („Збиралося товариство...”, обидва – 1888). У першому вірші фіксуємо одне цезурове „зрушення” зі схемою 5+3 у сьомому рядку (7% від усіх 8-складових рядків, „Туман хвилею густою...” $\cup \perp \cup \cup \cup \cup \cup \cup \cup$), у другому, за рахунок цезурового „збою” утворився один рядок із „нетиповою” схемою 6+2 (6,3%, „А в хатині любо, тепло...” $\cup \cup \perp \cup \perp \cup \cup \perp \cup$). В обох поезіях відсоток хореїзації однаковий – 75.

Доволі високий відсоток (56,3%) використання коломийкового 14-складовика зі схемою 8,6,8,6 фіксуємо у поетичному доробку І. Манжури. В основному, в поетових творах із 14-складовою будовою рядків (як власне і у решті творів українських митців) витримується „правильний” цезуровий поділ 8-складових віршів/піввіршів (4+4).

У більшості поезій І. Манжури рівень хореїзації рядків досить високий, він коливається у межах 62,5 (Пісня „Прилучила калинонька...”) – 68,8 („Оправдився”) – 70 (Веснянка „Весняночка, панночка...”) – 75 („Циганова робота”) – 87,5 („26 лютого 1861 – 1886”) – 93,75 („Кухар та Циган”) – 96,4% („Дві миші”). Лише у 30% усіх поезій частка силабо-тонічних рядків не перевищує 50%, найнижчий відсоток хореїзації – 33,3 („Босяцька пісня”). У 5% віршів повністю витримана схема Х4343, частка рядків із „чисто” хореїчним розташуванням наголосів становить 100%. Середній показник рівня хореїзації рядків у творах поета – 73%.

Прикладом перехідної метричної форми від некласичного до класичного віршування

(відсоток хореїзації – 100) є поезія І. Манжури „До земляків” (80-і).

Ось фрагмент вірша:

Невеликий, пане-браття,	УУ У УУ У 8 (4+4)	
Жрець я Гелікона,	УУУУ У	6
Бо тримаю тільки шмаття	УУ У УУ У 8 (4+4)	
З кобзи Аполлона [12, с. 283].	УУУУ У	6

Не оминув коломийковий розмір у своїй мистецькій палітрі і М. Старицький. У нього три силабічні твори – „Весна” („Світить сонце, хоч тепла ще...”), „Бажання” (обидві – 1880), „Ніч згори зорить очима...” (1882) – характеризуються ритмом 14-складовика у катренному варіанті 8,6,8,6, апробованого у 60-і роки. Процент хореїзації рядків у 1-у творі становить 88, у двох наступних – по 100. 14-складові твори становлять 60% від усіх силабічних.

Означений розмір характерний для половини усіх силабічних віршів М. Кононенка. Рівень хореїзованих рядків у віршах порівняно низький: 41,6% – „Як була я ще маленька...”, 56,3% – „Нещасливі ми з тобою...” (обидва – 1885), 58,3% – поема „Нещасне кохання” (1883). В останньому творі у IV частині фіксуємо чотирирядкову строфу, написану Я4.

Коломийковий розмір зі схемою 8,6,8,6 був також улюбленим і для Я. Жарка. Цей ритм мають 42,5% усіх силабічних віршів. Відсоток хореїзованих рядків у поезіях коливається між 58,3 і 66,6. У кількох поетових творах засвідчено зміну розміру. Приміром, у вірші „Бандурист” (1884) перша строфа написана за схемою 8,5,8,5, що становить 16,6% від загальної кількості усіх рядків твору. Будова цієї строфи теж нагадує коломийковий розмір, лише з усіченою 6-складовою частиною:

На Україні жив колись-то	УУ У УУ У	8 (4+4)
Сліпий бандурист,	У УУ У	5
Білий увесь таки чисто,	УУУ УУ У 8 (4+4)	
Старенький дідусь [5, с. 13].	У УУ У	5

Процент хореїзації у творі невисокий – 41,6. 91,6% поділених навіпіл піввіршів мають схему 4+4 і лише 8,3% рядків – 5+3.

Відхилення від „правильного” розміру властиві також віршам Я. Жарка „Мана” та „Мачуха” (обидва – 1884). У першому творі фіксуємо схему 9,6,8,6, де 9 = 5+4, яка засвідчена у першому рядкові 1-ї строфи. Проте решті версам притаманний „традиційний” поділ 4+4 (92%) і лише в одному рядку фіксуємо 5+3. Процент хореїзації – 62,5. У „Мачусі” спостерігаємо вкраплення 12-складовика зі схемою 4+8. Рівень хореїзації – 75%.

Пануючим став 14-складовик і в поетичному доробку Лесі Українки (40%). 14-складовиком зі схемою 8,6,8,6 написано твори „Конвалія”, „Літо краснее минуло...” (обидва – 1884), „Пісня” (1888), „На роковини Шевченка” (1889), I, IV і 90 рядків V розділу поеми „Русалка”. За даними Б. Бунчука поетеса не скрізь дотримується симетрії 4+4 у 8-складовій частині. Так, у 40-рядковій „Конвалії” є рядки з цезурним поділом 5+3, а у поезії „Літо краснее минуло” рядки зі схемою 5+3 і 3+5 становлять вже 66,7%. Однак у пізніших творах силабічна симетрія чітко витримана.

Твори з ритмом 14-складовика різні за рівнем хореїзації рядків. У „Конвалії” процент хореїзації становить 45, у поезії „Літо краснее минуло...” – аж 91,7, у „Пісні” – 62,5, у творі „На роковини Шевченка” – 39,2. Частини поеми характеризуються такими показниками: I – 47%, IV – 37%, V – 45,5%.

14-складовик зі схемою 8,6,8,6 властивий віршам Я. Щоголіва „Орел” і „Вербиченька” (обидва – 1881). В обох поезіях спостерігаємо однаковий рівень хореїзованих рядків – 68,8%. Цей розмір ліг в основу будови віршів „Дочумакувався” (1884) та „Хортиця” (1887). Цікаво, що рівень хореїзації в цих поезіях також ідентичний – 100%.

Фіксуємо 14-складовик у Г. Кернеренка (вірш „Божевільний” (1886), рівень хореїзованих рядків становить 92%); Дніпрові Чайки („Зірка” (1886), 72% хореїзації); К. Білиловського („Ніччю мені Славко сниться” (1883), 91,6% хореїзації) та у П. Залозного (Ти щасливий, панебрате...” (1886), 77,7% хореїзації). Загальний процент хореїзації рядків у 14-складовику зі схемою 8,6,8,6 – 76,5.

Другим за вживанням урегульованим різноскладовиком (7,2% від різнорозмірних і 4,4% від усіх силабічних творів 80-х років) став 13-складовий силабічний вірш. Найчастіше до нього зверталися Г. Кернеренко (25% від усієї силабічної продукції автора), Дніпрова Чайка (25%),

Б. Грінченко (22,2%), Л. Глібов (16,6%), І. Манжура (3%) та Я. Жарко (2,5%).

Застосовуються два варіанта 13-складовика – зі схемами 8,5,8,5 та 7,6,7,6. Превалюють вірші зі схемою 8,5,8,5, їхня частка становить 71,4% від усіх 13-складовиків; твори, написані 13-складовим силабічним віршем зі схемою 7,6,7,6, складають 28,6%.

Розмір 8,5,8,5 ліг в основу катренних творів Б. Грінченка „Могила” (1882) та „Де воно” (1883). Автор здебільшого дотримується симетрії 4+4 у 8-складовій частині, інколи трапляються рядки з цезуровим поділом 3+5. Рівень хореїзації у першому вірші становить 50%. Другий твір є прикладом усіченої коломийки на один склад у 6-складовій частині з дуже відчутною тенденцією до тонізації – рядки ЯЗ послідовно чергуються із рядками Амф2. Твір можна вважати своєрідним логаетодом:

І тихая хатиночка	У УУ У УУ	ЯЗ	8 (4+4)
В зеленім садку,	У УУ	Амф2	5
І дівчина вродливая	У УУ У УУ	ЯЗ	8 (4+4)
В квітчастім вінку [3, с. 31].	У УУ	Амф2	5

Дніпрова Чайка у поезії „Закувала зозуленька” (1885), написаною 13-складовиком зі схемою 8,5,8,5, повністю витримала „правильний” цезуровий поділ – усі 8-складові рядки поділені навпіл – 4+4, відсоток хореїзації сягає 83.

У вірші Я. Жарка „Козак” (1884) правильний поділ 4+4 наявний у 84,4% рядків, а у решті фіксуємо „відступи”: рядки з будовою 3+5 (9,4%), 5+3 (3,1%), а також 2+6 (3,1%). У „Козакові” 78% хореїзації.

У байці Л. Глібова „Снігур та Синичка” (1884) є лише один рядок із цезуровим поділом 5+3 (2,5%), решта поділені навпіл – 4+4, хореїзованих версів мало – 37,5%.

2% від усіх різнорозмірних силабічних віршів періоду укладено 13-складовиком зі схемою 7,6,7,6. Такий розмір застосували І. Манжура і Г. Кернеренко.

У катренному творі І. Манжури „Шпачки” (80-і) 7-складові рядки мають поділ здебільшого 4+3, але зустрічаємо й інші варіації розміщення цезури: 3+4 (4,5% усіх рядків тексту), 2+5 (4,5%) та 5+2 (2,3%), хореїзація рядків висока – 88,6%.

Не оминула у своєму поетичному доробку аналізований розмір й Леся Українка. За спостереженнями Б. Бунчука, народнописаний 13-складовик зі схемою 8,5,8,5 (14-складовик з усіченою 6-складовою частиною) поетеса використала у III розділі поеми „Русалка”. У творі спостерігаємо помірну хореїзацію рядків – 40,8%.

Схема 6,5,6,5 характерна для твору Я. Жарка „Степи та долини” (1884). Останній катрен твору написаний 6-складовим силабічним віршем зі схемою 6,6,6,6. Рівень хореїзації рядків – 75%.

Силабічний вірш із катреною схемою 6,5,6,5 і доволі відчутним ритмом анапесту апробувала Дніпрова Чайка у поезії „На лимані” (1886). У творі рівень силабо-тонізації сягає 100%. Вірш є своєрідною трансформацією „кольцовського” п’ятискладовика:

Ой, широко лиман	У У У У	Ан2
Розливається,	У У У	5
Верболозом кругом	У У У У	Ан2
Він квітчасться [4, с. 239].	У У У	5

Увесь пласт 11-складовиків становить 2% від різнорозмірних і 1,3% від усіх силабічних текстів східноукраїнських авторів.

Цікаве поєднання „кольцовського” 5-складовика із силабо-тонічними розмірами зустрічаємо у М. Старицького у вірші „Ох, і де ти, зіронько...” (1882). За даними Б. Бунчука, поезія написана 3-стоповим хореем із 5-складовиком:

Ох, і де ти, зіронько	У У У У	ХЗ
Та вечірня?	У У У	5
Ох, і де ти, дівчино,	У У У У	ХЗ
Моя вірна? [15, т. 1, с. 137].	У У У	5

Будову рядків зі схемою 8,7,8,7 мають два вірші (2% від усіх різнорозмірних творів). Це поезії Я. Жарка „3 другом мене розлучили...” (1884) та І. Манжури „Нема правди в світі” (80-і). У другому вірші цезуровий поділ 4+4 витримано лише у 50% рядків у 8-складовій частині, решта – по 25% – припадає на 5+3 і 3+5. Жаркові 8-складові рядки з „нетрадиційною” схемою 3+5 становлять лише 16,6%. Ось перший катрен тексту „3 другом мене розлучили”:

З другом мене розлучили!	└┐┐┐└ ┐┐┐└┐	8 (4+4)
Як любилася я з ним!	┐┐└┐┐┐└	7
В казамати засадили,	┐┐└┐ ┐┐└┐	8 (4+4)
Попрощалася з милим [5, с. 58]	┐┐└┐┐┐└	7

Обидва твори відзначаються високим рівнем хорейзованих рядків – 91,6% у першому вірші і 87,5% – у другому.

Імітацію народнопісенного силабічного вірша у вигляді врегульованих різноскладовиків зі схемою 8,8,5,8,8,5 застосували І. Манжура у поезії „Дівчача думка о Покрові” (80-і) та Г. Кернеренко у творі „Будячок” (1884). Перший твір розпочинається „правильним” ЯЗ (1, 2 – 4, 5 рядки):

Святая ти покрівонько!	┐└┐└ ┐└┐┐	8 (4+4)
Покрий мені голівоньку	┐└┐└ ┐└┐┐	8 (4+4)
Оце восени	┐└┐┐└	5
Хоч драною хустиною,	┐└┐┐ ┐└┐┐	8 (4+4)
З хорошою дитиною	┐└┐┐ ┐└┐┐	8 (4+4)
Хоч із сторони! [12, с. 80].	└┐┐┐└	5

Загалом тонізованих рядків у творі 33,3%.

У „Будячкові” Г. Кернеренка 8-складові рядки поділені навпіл: 4+4 – 54,1%, решта, 37,5% мають цезуровий поділ – 5+3 (4 рядки), 3+5 (3 рядки) і 6+2 (2 рядки). Відзначимо високий процент хорейзації – 80,5.

Подібну будову має вірш І. Манжури „До товариша”. Тут врегульовані різноскладовики характеризуються схемою 8,8,7,8,8,7. У творі 37,5% рядків мають системне „силабо-тонічне” розташування наголосів (Ан2):

Не хрещатим барвіночком,	┐┐└┐ ┐└┐┐	8 (4+4)
Не запашним василечком	┐┐┐└ ┐└┐┐	8 (4+4)
Життя наше процвіло, –	┐└┐┐┐└	7
Лихе горе та бідонька,	┐└┐┐ ┐└┐┐	8 (4+4)
Мов гірка та лебідонька,	┐┐└└ ┐└┐┐	8 (4+4)
Його малку проросло [12, с. 48].	┐└┐┐┐└	7

У вірші автор зберіг „правильне” цезурове членування у 8-складовій частині.

Поезія Г. Кернеренка „Не вмер Данило – болячка задавила” (1884) має будову рядків зі схемою 5,4,5,4 (1% від різнорозмірних і 0,6% від усіх силабічних творів 80-х років). Твір хорейзований на 87,5%. Поезію можна було б трактувати як „кольцовський” 5-складовик якби не її усічена 5-складова частина:

Ой ходила я	┐┐└┐┐	5
По діброві,	┐┐└┐	4
То й не чула я	┐┐└┐┐	5
Дурной мови [7, с. 29].	┐└└┐	4

Схему 7,3,7,3 використав М. Кононенко у пісні „Ой, порайте, сестротьки, що робить...” (1882). У 7-складовій частині на 63,6% збережено цезуровий поділ 4+3, частка рядків зі схемою 3+4 становить 27,3% і 9% припадає на 2+5. Половина клаузул у вірші дактилічні, половина – чоловічі. Рівень хорейзації високий – 86%. Покажемо чергування версів на прикладі першого катрена поезії:

Ой, порайте, сестротьки,	┐┐└┐ └┐┐	7 (4+3)
Що робить,	└┐└	3
Як то мені, бідненькій,	└┐┐└ └┐┐	7 (4+3)
З любим жить? [10, с. 323].	└┐└	3

У 70-і роки такий розмір був апробований Я. Щоголівим у поезії „Добрідень” (1877). Непарні рядки у ньому також закінчувалися пропарокситонними клаузулами:

Добрідень, Василечко,	┐└┐┐└┐┐	7
Добрідень!	┐└┐	3
А де ж це ти гаявся	┐└┐┐└┐┐	7

Ввесь тиждень? [19, с. 128].

┌┌┐

3

Катренну схему 8,4,8,4 апробував Петро Залозний у вірші „В самоті” (1886). У 8-складовій частині переважно витримано „рівний” поділ 4+4 і лише 15% рядків цезуровані по-іншому – 5+3. Рівень хореїзації становить 70%. Ось як виглядав Петрусів 12-складовик:

Занудилась я у хаті

┐┌┐┐||┐┐┌┐

8 (4+4)

В самотині,

┐┐┌┐

4

Та не хочеться й гуляти

┐┐┌┐┐||┐┌┐

8 (5+3)

Без дружини... [6, с 7].

┐┐┌┐

4

Нетипову структуру має твір І. Манжури „Порада” (80-і). Верси тут вибудовуються за схемою 6,6,8,6. Всі клаузули жіночі, характер цезури – довільний. Половина рядків хореїзовані:

Шле батько десь сина

┌┌┐┐┌┐

6

Шукати дружини,

┐┌┐┐┌┐

6

Хлібом ось благословляє,

┌┐┐||┐┐┐┌┐

8 (3+5)

Стиха промовляє... [12, с. 325].

┌┐┐┐┌┐

6

12-и і 14-складовий вірш зі схемою 12, 12, 12, 12, 14, 14 характерний для VII твору циклу „Подорож до моря” „Ой високо сонце в синім небі стало...” (1888) Лесі Українки. Б. Бунчук пише: „Єдиний „збій” силабічної схеми наявний у III строфі – 12, 12, 12, 12, 12, 14. У ряді 12-складових рядків (6+6) фіксуємо „правильну” акцентуацію, що навіває уявлення про Амф4, або Х6. Процент таких „силабо-тонічних” рядків – 53,3. Рядки 14-складовика найчастіше мають будову 4+4+6, але є й 5+3+6 (5-й рядок), 3+5+6 (41-й – 42-й). Процент хореїзованих рядків (Х7) – 38” [21, с. 4 – 5].

Лише один вірш написаний 12- і 5-складовиком. Це поезія О. Кониського „Пишне, золотисте, жито колосисте...” (1889) із циклу „3 скорбних пісень”. Твір тонізований наполовину: 30% усіх рядків написано Амф2, 20% – Амф4. У 12-складових рядках повністю витримано „правильний” поділ 6+6. 50% усіх клаузул – жіночі, цезура не порушується. Наведемо перший катрен поезії:

Пишне, золотисте, жито колосисте

┌┐┐┐┌┐||┌┐┐┐┌┐

12 (6+6)

Стоїть мов стіна;

┐┌┐┐┌

5

Колосся схилилось, ніби зажурилось,

┐┌┐┐┌┐||┌┐┐┐┌┐

12 (6+6)

Що женців нема [14, с. 547].

┐┐┌┐┌

5

До послідовного чергування 12-складових (6+6) та 11-складових (6+5) рядків вдався П. Куліш у другому вірші диптиха „Ключ розуміння”:

Ой чом же се, браттє, чом воно так сталось,

┐┌┐┐┌┐||┌┐┌┐┌┐

12

Що край ми широкий, любий осягли,

┐┌┐┐┌┐||┌┐┐┐┌

11

Та в спаку неволя нам одна досталась,

┐┌┐┐┌┐||┌┐┌┐┌┐

12

А наше надбаннє чужаки взяли? [11, с. 19].

┐┌┐┐┌┐||┐┐┌┐┌

11

Процент хореїзації рядків у цьому творі – 48.

П. Куліш у різносистемних поліметричних композиціях застосував шестивірші зі схемою 6,6,7,6,6,7 („Маруся Богуславка”), а також нову схему шестирядкової строфи 6,6,7,6,6,6 у „Хмелі Хмельницькому”.

До нерівноскладових невпорядкованих силабічних віршів вдалися Я. Жарко, Леся Українка І. Манжура та М. Кононенко. Твір Я. Жарка „У славнім городі N...” (1884) характеризується чергуванням рядків від 5 до 12 складів. У поезії верси чергуються таким чином: 7, 9, 11, 11, 9, 8, 9, 9, 6, 7, 7, 7, 5 і далі з постійним „вклиненням” різноскладових рядків. На тлі різноскладовиків відчутно „пробивається” коломийковий 14-складовий вірш зі схемою 8,6,8,6.

Ось початок твору :

У славнім городі N

7

Це діялося. Тоді саме

9

Була весна. Кругом все зеленіло,

11

А на душі було так любо-мило,

11

Бо чорні думи, наче хмари,

9

Геть пронеслися стороной.

8

Хотілося б без лиха жити,

9

Хотілось сердцем відпочити

9

Клазули переважно жіночі, інколи дактилічні, рідко – чоловічі. Місце та характер цезури змінні.

Не менше „розхитану” форму спостерігаємо у Жарковому творі „Нащо жить, як миленька забула...” (1884). Тут верси зі складами від 7-и до 11-и утворюють суцільне плетиво від початку до кінця вірша. Найчастіше зустрічаються рядки із 10-и, 9-и та 7-и складів. Місце та характер цезури в рядках довільні. У першій та четвертій строфах – жіночі, у решти поєднуються чоловічі і жіночі клазули.

Про невпорядковані різноскладовики Лесі Українки Б. Бунчук пише: „Нерівноскладовим різнонаголошеним віршем укладено твір „Жалібний марш” (1888). Кількість складів у рядках – від 4-х до 16-и (найчастіше – 6, 8, 5 складів). 28 рядків мають силабо-тонічну акцентуацію (найчастіше хорейчну). Міжнаголосний інтервал у 72,7% рядків становить 1 – 2 склади, у 25% рядків – 1 – 3. Тому цю імітаційну структуру кваліфікуємо як вірш голосінь з ритмом тактовика” [21, с. 5].

Невпорядкованим різнонаголошеним віршем зі схемою 4 – 11 написаний твір І. Манжури „Весняна побрехенька” (80-і). У поезії спостерігаємо сильну тонізацію – 72,2% усіх рядків мають ритм Амф4. Усі клазули чоловічі, місце та характер цезури довільні.

Силабічний нерівноскладовий невпорядкований тонізований вірш зі структурною схемою 7 – 10 із виразною тенденцією до дактилізації притаманний поезії М. Кононенка „Спомин про чорне море” (1885). У творі 60% усіх рядків укладено Д4 цу 1. Тут, фактично, маємо справу з 4 – 3-наголосним дольником. Наведемо частину вірша:

Осінь настала, небо повите	└┌┌└┌ └┌┌└┌	Дк4
Купами хмарок сідих,	└┌┌└┌┌└	Д3
Ніч зазирає в вікна закриті,	└┌┌└┌ └┌┌└┌	Дк4
Київ дримає, галас притих [9, с. 5].	└┌┌└┌ └┌┌└	Дк4

У творі І. Манжури „Обжинки” у великі строфи поєднуються 5-, 6- та 7-складові рядки. Порядок їх розміщення у вірші такий: перша строфа має схему 6,6,6,6,6,6,5,5; друга – 6,6,6,6,6,6,6,6,5,5; третя – 5,5,7,7,6,6,6,6,6,5,5. У поезії переважають жіночі клазули (75%), рівень хорейзації становить – 53%.

Отже, у 80-і роки XIX століття східноукраїнські поети використали великий пласт силабічних розмірів. У сегменті різнорозмірного складочисельного віршування превалював коломийковий 14-складовик зі схемою 8,6,8,6. Другим за вживанням урегульованим різноскладовиком став 13-складовий силабічний вірш із двома варіантами схем – 8,5,8,5 та 7,6,7,6.

Поети Східної України застосували також цілу низку силабічних розмірів із такими схемами: 6,5,6,5; 8,7,8,7; 5,4,5,4; 7,3,7,3; 8,4,8,4; 6,6,8,6; 6,6,7,6,6,7; 6,6,7,6,6,6; 12-и і 14-складовий вірш зі схемою 12, 12, 12, 12, 14, 14; 12- і 5-складовик із послідовним чергуванням 12-складових (6+6) та 11-складових (6+5) рядків.

В окреслене десятиріччя автори використали й „кольцовський” 5-складовик із поєднанням силабо-тонічних розмірів, а також застосували імітацію народнописенного силабічного вірша у вигляді врегульованих різноскладовиків зі схемами 8,8,5,8,8,5 та 8,8,7,8,8,7.

До нерівноскладових невпорядкованих силабічних віршів вдалися Я. Жарко, Леся Українка І. Манжура та М. Кононенко.

Результати нашої праці увиразнюють та конкретизують загальну картину особливостей віршованих форм української поезії 80-х років позаминулого сторіччя, додають немало нового до розуміння національної версифікації окресленого періоду. Дані, наведені у статті, можуть слугувати зручним матеріалом для зіставлення з подібними дослідженнями щодо віршування авторів інших літературних періодів.

Література

1. Білиловський К. В чарах кохання : вибрані поезії / Кесар Білиловський ; [упоряд., вступ. ст. і прим. П. А. Дегтярьова]. – К. : Рад. письменник, 1981. – 158 с.
2. Глібов Л. І. Байки / Л. І. Глібов. – Х. : Друк. В. Шепшелевича, 1918. – 160 с.
3. Грінченко Б. Твори : у 2 т. / Б. Грінченко ; [передм. Б. Грінченка]. – К. : 3 друк. П. Барського, 1903. – Т. І. : Писання. – 500 с.

4. Дніпрова Чайка. Твори / Дніпрова Чайка ; [вступ. ст., упоряд. та прим. О. В. Килимника]. – К. : Держлітвидав УРСР, 1960. – 511 с. : портр.
5. Жарко Я. В. Перші ліричні твори / Я. В. Жарко. – Полтава : Друк. Полтавського Губернського Правління, 1884. – Ч. I. – 124 с.
6. Залозний П. Русалочка : збірничок творів З. Петруся / П. Залозний. – К. : Тип. Е. Т. Керер, 1887. – 32 с.
7. Кернеренко Г. Невеличкий збірник творів / Грицько Кернеренко. – Х. : Тип. М. Ф. Зильберберга, 1890. – 49 с.
8. Кононенко М. С. Нещасне кохання : поема / М. С. Кононенко. – К. : Вид. книгарні Л. В. Ільницького, 1883. – 32 с.
9. Кононенко М. С. Ліра : [поезії] / М. С. Кононенко. – К. : Тип. Г. Л. Фронцкевича, 1885. – 48 с.
10. Кононенко М. Хвилі : зб. віршів / Мусій Кононенко ; [упоряд. та автор передм. В. Погребенник]. – К. : Смолоскип, 1994. – 407 с.
11. Куліш П. Твори : у 2 т. / Пантелеймон Куліш ; [ред. М. Д. Бернштейн]. – 2-ге вид. – К. : Наук. думка, 1998. – Т. 1: Прозові твори. Поетичні твори. Переспіви та переклади / [вступ. ст., упоряд. і прим. Є. К. Нахліка]. – 1998. – 752 с. : портр.; Т. 2: Поеми. Драматичні твори / [упоряд. і прим. В. М. Івашкова]. – 1998. – 768 с. : портр.
12. Манжура І. Твори / І. Манжура ; [упоряд. та прим. М. Д. Бернштейна]. – К. : Держлітвидав УРСР, 1961. – 429 с.
13. Перевесло : зб. віршів Андрія Бобенка / А. Бобенко ; [передм. М. К.]. – Одеса : Друк. Акційного Південно-Руського Т-ва Друкарської Справи, 1913. – 82 с.
14. Порвані струни Яковенка: [поезії] / О. Кониський. – Житомир : Изданіє Книжного Магазина П. Ф. Панчешникова, 1886. – 64 с.
15. Старицький М. Твори : у 8 т. / Михайло Старицький ; [редкол.: М. Д. Бернштейн та ін., вступ. ст. М. П. Комишанченка]. – К. : Держлітвидав, 1963 – 1965. – . –
16. Т. 1: Поетичні твори / [ред. І. І. Пільгук ; прим. М. І. Дяченка]. – 1963. – 630 с.
17. Українка Леся. Зібрання творів : у 12 т. / Леся Українка; Академія наук УРСР; [редкол.: Є. С. Шаблювський (голова), М. Д. Бернштейн, М. О. Вишневецька та ін.]. – К. : Наук. думка, 1975 – 1979. – Т. 1: Поезії / [ред. тому А. А. Каспрук ; упоряд. та прим. Н. О. Вишневецької]. – 1975. – 448 с.
18. Чайченко В. Книга казок віршами / Василь Чайченко. – Львів : Наклад Наук. т-ва ім. Шевченка, 1894. – 135 с.
19. Щоголів Я. Ворскло : лірна поезія / Я. Щоголів. – Х. : Друк. окр. штаба, 1883. – 154 с.
20. Щоголів Я. Поезії / Я. Щоголів ; [передм. А. Каспрука]. – К. : Рад. письменник, 1958. – 510 с.

* * *

21. Беззубов А. Пятисложник / А. Беззубов // Исследования по теории стиха. – Л.: Наука, 1978. – С. 104–117.
22. Бунчук Б. Віршування Лесі Українки 80-х років (метрика і ритміка) / Борис Бунчук // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / [редкол.: Гуйванюк Н. В., Бабич Н. Д., Герман К. Ф. та ін.]. – Чернівці : Рута, 2001. – Вип. 108 : Слов'янська філологія. – С. 3–12.
23. Бунчук Б. І. Еволюція віршування Пантелеймона Куліша : навч. посіб. / Б. І. Бунчук ; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці : Рута, 2002. – 58 с.
24. Бунчук Б. І. Віршування Михайла Старицького : навч. посіб. / Б. І. Бунчук ; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці : Рута, 2004. – 48 с.
25. Гаспаров М. Л. Очерк истории русского стиха. Метрика, ритмика, рифма, строфика / М. Л. Гаспаров. – М. : Наука, 1984. – 314 с.
26. Гаспаров М. Л. Очерк истории европейского стиха / М. Л. Гаспаров. – М. : Наука, 1989. – 304 с.
27. Історія української літератури. Кінець ХІХ – початок ХХ ст.: у 2 кн. : підруч. / О. Д. Гнідан, Г. Ф. Семенюк, Н. М. Гаєвська [та ін.]; за ред. проф. О. Д. Гнідан. – К. : Либідь, 2006. – Кн. 2. – 496 с.
28. Качуровський І. Метрика : підруч. / І. Качуровський ; [гол. ред. М. С. Тимошик, ред. Л. Л. Щербатенко]. – К. : Либідь, 1994. – 120 с.
29. Костенко Н. В. Українське віршування ХХ століття: навч. посіб. – 2-ге вид. випр. та допов. / Н. В. Костенко. – К.: Київ. ун-т, 2006. – 287 с.
30. Сидоренко Г. К. Від класичних нормативів до верлібру / Г. К. Сидоренко. – К. : Вища школа, 1980. – 182 с.
31. Франко І. Зібрання творів : у 50 т. / Іван Франко ; [редкол.: Є. П. Кирилюк (голова), Б. А. Деркач, Ф. П. Погребенник та ін.]. – К. : Наук. думка, 1976 – 1986.